

२१) योद्धा

ह. भ. प. श्री. सुभाष महाराज गेठे

रणभूमीमध्ये शत्रूबरोबर जो पराक्रमाने युद्ध करतो तो योद्धा. शत्रूला जिंकणे, स्वतःचे राज्य सुरक्षित ठेवणे, प्रजेचे नीतीने, न्यायाने संगोपन करणे आणि सिंहासनावरती स्वतःला अभिषिक्त करून घेणे. शत्रू चालून आला तर त्यावर आक्रमण करणे, त्याच्याशी झुंज देणे, त्याच्याशी निकराचा प्रतिकार करणे, आपली लढवैय्या वृत्ती शत्रूला दाखवून देणे आणि आपल्या पराक्रमाने प्रसिद्ध होणे ही योद्ध्याची प्रमुख वैशिष्ट्ये आहे.

योद्ध्याच्या ठिकाणी काही अंगीभूत गुणवैशिष्ट्ये असावी लागतात.

उदा. :- शौर्य, तेज, धृती, दक्षता, युद्धातून कधीही पलायन न करणे, दातृत्व, सर्वांच्यावरती नियंत्रण ठेवणे इ. महत्त्वाचे गुण योद्ध्याच्या ठिकाणी असावे लागतात.

शौर्यं तेजो धृतिर्दाक्ष्यं युद्धे चाप्यपलायनम्।

दानमीश्वरभावश्च क्षात्रं कर्म स्वभावजम्॥४३॥ अ.१८

योद्ध्याला कोणत्याही क्षणी युद्धाला तयार असावे लागते. दिवस आणि रात्र याचा कोणताही विचार करावा लागत नाही. युद्ध साहित्य नेहमी आपल्या सोबत ठेवावे लागले.

उदा. - प्रभू श्रीराम नेहमी आपल्याबरोबर धनुष्य-बाण जवळ ठेवत, श्रीकृष्ण नेहमी आपले सुदर्शन चक्र जवळ बाळगत, आजही देश संरक्षण करणाऱ्या सैनिकाजवळ बंदूक असते. शत्रू नाशानंतर योद्धा जेव्हा घरी येतो, तेव्हा घोडा, शस्त्रास्त्रे आणि इतर युद्धसामग्री बाजूला ठेवून निवांत - शांत एकाग्रतेने विश्रांती घेतो.

श्री संत ज्ञानेश्वर महाराज आध्यात्मिक साधना करणाऱ्या परमार्थिक पथिकाला, साधकाला योद्धा म्हणतात. योद्ध्याची सर्व गुणवैशिष्ट्ये आध्यात्मिक क्षेत्रात वाटचाल करू इच्छिणाऱ्या साधकाच्या ठिकाणी असावी लागतात. रात्रं-दिवस दक्ष, सतर्क आणि जाणीवपूर्वक अंतर आणि बाह्य शत्रूशी लढावे लागते.

रात्रंदिन आम्हा युद्धाचा प्रसंग । अंतर-बाह्य जग आणि मन।।
किंवा 'झुंजार ते एक विष्णुदास जगी।'

इ. पुराव्यांच्या आधारे जगद्गुरू तुकाराम महाराज स्वतःला योद्धा समजतात.

दैनंदिन जीवन हेच पारमार्थिक पथिकाचे युद्ध क्षेत्र. ईश्वर साधनेला प्रतिबंध करणारे बाह्य जगातील लोक आणि अंतर्मनातील विकार हेच त्याचे शत्रू होय. दांभिकपणा, उन्मत्तपणा, अभिमान, काम-क्रोध, निष्ठुरता, अज्ञान, परिग्रह इ. हे अंतर्मनातील शत्रू होय. कुटुंबातील सदस्य, नातेवाईक, गावातील लोक हे जर आध्यात्मिक मार्गावर चालणाऱ्याला प्रतिबंध करत असतील तर हे बाह्य शत्रू होय. साधकाला ईश्वर साक्षात्काराच्या मार्गावर येऊन अडवतात, विघ्न निर्माण करतात, प्रतिबंध करतात, प्रलोभन दाखवून ध्येयच्युत करतात. तेव्हा साधकाला साधनेचे, गुरुभक्तीचे बळ संपादन करून वरील दोन्हीही बाह्य आणि आंतर शत्रूवर विजय संपादन करावा लागतो.

तेथ आडवावया आले। दोषवैरी जे धोपटिले।

तयांमाजी पहिलें। देहाहंकारू।।१०५०।। अ.१८

काम-क्रोधादी षड्रिपू साधकाच्या साधनारूपी रस्त्यावर आडवे होतात. ईश्वरापर्यंत त्याला पोहचू देत नाहीत. मध्येच अडथळा निर्माण करतात. म्हणून हे सर्व दोष, शत्रू आहेत. साधक आध्यात्मिक

साधनेच्या बळाने, सामर्थ्याने, ईश्वर आणि गुरुकृपेने प्राप्त झालेल्या बळाने या विकारांना पराभूत करतो. वरील शत्रूमध्ये सर्वांत मोठा शत्रू अहंकार आहे.

प्रतिबंध करणाऱ्या शत्रूचे स्वरूप :

१) अहंकार : अहंकार व्यक्तीला नैसर्गिक जीवन जगू देत नाही. स्वतःचे मूळ स्वरूप विसरून दुसऱ्या वस्तूलाच माझे म्हणून दाखवण्याची वृत्ती म्हणजेच अहंकार. हा अहंकार व्यक्तीला नीट जगू देत नाही, क्षणोक्षणी तो मारतो, मारून पुन्हा व्यक्तीला जन्माला घालतो, जन्माला आल्यावर पुन्हा जगू देत नाही.

देहरूपी हाडाच्या सापळ्यात गुंतवून अहंकार सारखा जीवांना दुःखी करत असतो. अहंकार देहाच्या आश्रयाने राहून दुःख देतो.

जो न मोकली मारुनी। जीवों नेदी उपजवोनी।

विचंबवी खोडा घालूनि। हाडांचिया।।१०५१।।

तयाचा देहदुर्ग हा थारा। मोडूनि घेतला तो विरा।

आणि बळ हा दुसरा। मारिला वैरी।।१०५२।। अ. १८

२) बल : शब्द, स्पर्श, रूप, रस, गंध हे पंचविषय पाहिल्या बरोबर कान, त्वचा, डोळे, जिह्वा व नाक ही पंचज्ञानेंद्रिये वरील पाच विषयांच्या अनुभवासाठी आतूर होतात, आकर्षित होतात. ते विषय अनुभवण्यासाठी यांच्यामध्ये जणू काही चौपट बळ प्राप्त होते. काही झाले तरी मला ते विषय मिळालेच पाहिजेत, अशी जी आंतरिक तीव्र भोगलालसा म्हणजे बळ. या बळ नावाच्या शत्रूलाच वासना म्हणतात. साधक ध्यानरूपी तलवारीने वासना रूपी शत्रूला जिंकतो.

तो विषयविषांचा अथावो। आघविया दोषांचा रावो।

परि ध्यानखड्गगाचा घावो। सांहेल कैंचा।।१०५४।। अ.१८

३) **दर्प** : आपल्याला आवडणारा विषय मिळाला अन् त्यातून सुखाचा अनुभव मिळाला की त्या वस्तूच्या असण्याचा एक प्रकारचा गर्व होऊन तो इतरांना सांगत सुटणे, की मी किती भाग्यवान की माझ्याजवळ एवढ्या मोठ्या किमतीची गाडी, फ्लॅट आणि बँक बॅलन्स इ... एवढा कोणाकडेच नाही फक्त माझ्याकडेच आहे, असा जो गर्व त्यालाच 'दर्प' म्हणतात. हा ज्यांच्यामध्ये असतो ते सन्मार्गाने कधीच चालत नाहीत. ते अधर्म रूपी जंगलात जाऊन नरकादिक

यांसारख्या व्याघ्रादिकांच्या कचाट्यात सापडून जीवन उद्ध्वस्त करतात.

आणि प्रिय विषयप्राप्ती। करी जया सुखाची व्यक्ति।

तेचि घालून बुंथी। आंगी जो वाजे॥१०५५॥ अ. १८

सगळ्या भौतिक वस्तू, क्षणभंगूर, नाशवंत, जड आणि दुःखरूप आहेत, या विचाराने साधक दर्पाचाही नाश करतो.

जो सन्मार्गु भुलवी। मग अधर्माचा आडवी।

सूनि वाघा सांपडवी। नरकादिकां॥१०५६॥ अ. १८

४/५) **काम-क्रोध** : काम म्हणजे इच्छा. स्वस्वरूपाचा विसर पडला की कमीपणाची जाणीव सारखी व्यक्तीला बोचत राहते. मला हे हवे आहे, मला ते हवे आहे अशी विषयप्राप्तीची हाव म्हणजे इच्छा. इच्छापूर्तीने म्हणजेच काम पूर्तीने तो कधीच पूर्ण होत नाही. तो नेहमी रिकामाच असतो. इच्छेमध्ये अडथळा निर्माण झाला की 'क्रोध' निर्माण होतो.

उदा: लहान मुलाच्या हातून मोबाईल घेतला की तोही रागावतो, रडतो. 'काम' सतत पूर्ण झाले की त्यातून लोभ उत्पन्न होतो. त्यातून भ्रष्टाचारासारखे रोग लोभामुळेच उत्पन्न होतात. थोडक्यात, कामपूर्तीने लोभ तर काम- अतृप्तीने क्रोध उत्पन्न होतो. काम संपला की क्रोध आपोआपच संपतो. झाडाची मुळे तोडली की फांद्या आपोआप सुकतात. त्याप्रमाणे कामनाशाने क्रोध नाश होतो.

साधकाला 'मी परिपूर्ण आत्मा आहे' अशा अनुभूतीने पुन्हा कोणत्याही वस्तूची कामना उत्पन्न होत नाही. कामना संपली की क्रोधही संपतो. याप्रमाणे आत्मानुभूतीने साधक काम-क्रोधांचाही नाश करतो.

क्रोध ऐसा महादोखु। जयाचा देखा परिपाकु।

भरिजे तंव अधिकु। रिता होय जी॥१०५८॥ अ. १८

तो कामु कोणेच ठायीं। नसे ऐसे केले पाहीं।
कीं तेचि क्रोधाही। सहजें जालें॥१०५९॥

मुळाचे तोडणे, जैसें। होय का शाखोद्येशें।
कामु नाशलेनि नाशे। तैसा क्रोधु॥१०६०॥ अ. १८

६) परिग्रह : अनावश्यक आणि अवास्तव वस्तूंच्या संग्रहाला 'परिग्रह' म्हणतात. एका चपलाच्या जोडीची आवश्यकता असताना दहा चपलांचे जोड बाळगणे, दोन ड्रेसची आवश्यकता असताना पंचवीस-तीस ड्रेस ठेवणे इ.

परिग्रह हा एक दोष आहे. याने वेळ आणि पैसा यांचा वेच/ खर्च होतो. अनावश्यक वस्तूंच्या संगोपनामुळे मनुष्याची वृत्ती सारखी चंचल होते. विद्यार्थी जेथे अभ्यास करतात तेथे फार वस्तूंचा संग्रह नसावा. त्यामुळे मन सारखे चंचल होत असते.

७) अहंता आणि ममता : शरीरावर ज्याचे लक्ष सारखे केंद्रित असते, तो सारखे मी-मी म्हणत असतो त्याला अहंता म्हणतात. हा एक दोष आहे. जगाच्या भव्य-दिव्य, 'सत्यम् शिवम् सुंदरम्' या मूल्यांकडे अहंतेमुळे लक्ष जात नाही. यामुळे व्यक्ती स्वकेंद्रित आणि अहंकारी बनते. शरीरसंबंधाने जे-जे असते त्यांना माझे-माझे म्हटले जाते, तीच 'ममता.' माझा पेन, मोबाईल, गाडी, आई-वडील, मित्र, भावना, बुद्धी, विचार इ. संबंधाने ममता राहणे हाही एक दोष आहे. हे शत्रूवत् आहेत. या सर्वांना जीवनातून काढून टाकल्याशिवाय खरे समाधान प्राप्त होत नाही. यासाठी अंत्यत परिश्रमपूर्वक दैवी संपत्तीचे २६ गुण आणि क्षेत्र-क्षेत्रज्ञ विभाग योग या ज्ञानेश्वरीच्या तेराव्या अध्यायातील अठरा ज्ञान लक्षणे अंगीकृत करून वर सांगितलेल्या शत्रूवर विजय संपादन योद्ध्यासारखा करावा.

तेथ अमानित्वादि आघवे। ज्ञानगुणांचे जे मेळावे।

ते कैवल्यदेशीचे आघवे। रावो जैसे आलें॥१०६७॥

सर्व शत्रूंचा नाश करून योद्धा आपल्या राज्याचा राजा बनतो आणि शांततेने जीवन जगतो. तसा साधकरूपी योद्धा सर्व दुर्गुणरूपी शत्रूंचा नाश करून सद्गुणांच्या स्वराज्याचा अधिपती बनून स्वतःही सुखी होऊन सगळ्या विश्वाला सुखी करण्यासाठी मार्गदर्शक बनतो.

ऐसेनि ब्रह्मैक्यासारिखे। स्वराज्य येतां जवळिके।

झळंबित आहे हरिखें। तिन्ही लोक॥१०७२॥

खळखळ वाहणारी गंगा नदी समुद्राला मिळताच शांत / स्थिर होते. केळीला फळ आले की तिची वाढ खुंटते. त्याप्रमाणे हा आध्यात्मिक क्षेत्रातील योद्धा विवेक, वैराग्य, शम, दम, श्रद्धा, उपषम, समाधान, तितीक्षा इ. आयुधांच्या द्वारे विकाररूपी शत्रूंचा नाश करतो व ते केल्यानंतर आयुधेही साक्षात्कारानंतर बाजूला ठेवून चैतन्य स्वरूपाशी एकरूप होऊन जीवनाची पूर्णता साधतो.

घडता महोदधीसी । गंगा वेगें सांडिजे जैसी।

कां कामिनी कांतापासीं। स्थिर होय॥१०८१॥

नाना फळतिये वेळे। केळीची वाढी मांडुळे।

का गांवापुढे वळे। मार्ग जैसा॥१०८२॥

तैसा आत्मसाक्षात्कारु। होइल देखोनि गोचरु।

ऐसें साधन हातियेरु। हळुचि ठेवी॥१०८३॥

म्हणौनि ब्रह्मेसी तया। ऐक्याचा समो धनंजया।

होतसे तें उपाया। वोहटु पडे॥१०८४॥ अ. १८

